

NEOBJAVLJENA PJESMA TIDEA ACCIARINIJA PAPI SIKSTU IV.

Bratislav Lučin

UDK: 821.131.1-1.09
821.131.1-05 Acciarini, Tideo
Izvorni znanstveni rad

Bratislav Lučin
Marulianum
S p l i t
bratislav.lucin@gmail.com

Talijanski humanist Tideo Acciarini (Sant'Elpidio a Mare, oko 1430/1440 – oko 1500) šezdesetih je i sedamdesetih godina 15. st. djelovao kao *magister humanitatis* u Dalmaciji, gdje mu je učenik, među inima, bio Marko Marulić. U Acciarinijevu književnu ostavštinu pripada i odulja poslanica u heksametrima *Ad beatissimum Christianae religionis parentem Maximumque fidei Romanae Antistitem Sistum [sic] Pontificem IIII. Seraphici Francisci pientissimus hortatus in Turcas, per Tydeum Acciarinum Picentem*. U literaturi se pjesma spominje tek odnedavno, a dosad nije bila objavljena niti je bila predmetom proučavanja. U ovom se radu opisuje rukopis u kojem je sačuvana, određuje se datacija i moguće mjesto nastanka, daje se pregled kompozicije i sadržaja te se iznose načela po kojima se objavljuje. Slijedi *editio princeps* Acciarinijeve pjesme Sikstu IV., s usporednim prijevodom na hrvatski i s popratnim bilješkama.

Ključne riječi: Tideo Acciarini, papa Siksto IV, pad Negroponta, križarski pohod protiv Osmanlija, pjesnička poslanica, *editio princeps*

1. Uvod

U Ambrozijanskoj knjižnici u Milanu čuva se rukopisni kodeks iz 15. st. u kojem se među inim nalazi pjesma *Ad beatissimum Christianae religionis parentem Maximumque fidei Romanae Antistitem Sistum [sic] Pontificem IIII. Seraphici Francisci pientissimus hortatus in Turcas, per Tydeum Acciarinum Picentem*. Ta pjesnička poslanica u 404 heksametra donedavno je u literaturi bila gotovo posve

nezapažena i dosad nije bila objavljena. Pozornost zaslužuje već zbog toga što joj je auktor Tideo Acciarini, talijanski humanist (Sant'Elpidio a Mare, oko 1430/1440 – oko 1500) koji je šezdesetih i sedamdesetih godina 15. st. djelovao kao *magister humanitatis* u Dalmaciji: u Splitu je oko 1464. bio učitelj Marku Maruliću, prijateljevao je s Jurjem Šižgorićem, boravio je u Zadru, te od 1477. u Dubrovniku, gdje su mu učenici, među ostalima, bili Ilija Crijević i Jakov Bunić.¹

Na pjesmu je, koliko mi je poznato, prvi upozorio Nicolae Iorga, koji je još 1899. godine objavio nekoliko ulomaka iz nje; no ta je činjenica u literaturi ostala nezamiječena.² Zatim su ambrozijanski kodeksi i Acciarinijeva pjesma zabilježeni u kapitalnom popisu nekatalogiziranih ili nepotpuno katalogiziranih humanističkih rukopisa što ga dugujemo Paulu Oskaru Kristelleru.³ Iako je time šira znanstvena javnost obaviještena o njezinu postojanju, pjesma je ozbiljniji odjek dobila tek 2014. godine.⁴

¹ Još su uvijek korisni radovi o dalmatinskom razdoblju Acciarinijeva života: Francesco Lo Parco, »Tideo Acciarini umanista marchigiano del secolo XV (L'insegnamento in Dalmazia e le sue attinenze con gli umanisti dalmati, Marco Marulo, Giorgio Sisgoreo, Elio Lampridio Cervino)«, *Archivio storico per la Dalmazia*, 4 (1929), vol. 7, fasc. 37, 17-42; Giuseppe Praga, »Maestri a Spalato nel Quattrocento«, *Estratto dall' Annuario del R. Istituto tecnico »Francesco Rismondo«*, Zara 11 (1933), 10-12. Ipak, u svjetlu novijih istraživanja nekim interpretacijama koje se u njima iznose treba pristupati s oprezom: ne može se više prihvatiti Lo Parcov zaključak (*ibid.*, 24) da je Acciarini bio u Splitu već 1461-1462, jer se sada zna da se tada nalazio u Pesaru i Milanu. Novi podatci i interpretacije nalaze se u zborniku *Tideo Acciarini maestro e umanista fra Italia e Dalmazia. Atti del Convegno internazionale di studi (Macerata, 21 ottobre 2011)*, ur. Silvia Fiaschi, eum, Macerata, 2014; u njemu usp. napose radove S. Fiaschi, »Acciarini e Poliziano: percorsi umanistici di fine Quattrocento«, 51-97 (os. 61 [bilj. 28]), i Rosa Marisa Borracini, »Brevi note per la biografia di Tideo Acciarini«, 149-157 (os. 150). Umjesna je opaska S. Fiaschi (*ibid.*, 51 [bilj. 1]): »L'Acciarini operò sicuramente in Dalmazia tra la seconda metà degli anni '60 e gli anni '70, ma estremi cronologici e ragioni del soggiorno rimangono ancora incerti e necessiterebbero di nuove indagini.«

² Usp. Nicolae Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, sv. 3, E. Leroux, Paris, 1899, 298-299. Više o Iorginu izdanju ulomaka vidi u odjeljku **5. Načela ovog izdanja**.

³ Paul Oskar Kristeller, *Iter Italicum. A Finding List of Uncatalogued or Incompletely Catalogued Humanistic Manuscripts of the Renaissance in Italian and other Libraries*, Vol. I. *Italy. Agrigento to Novara*, The Warburg Institute – Brill, London – Leiden, 1963 (21977), 331a.

⁴ O njoj sam govorio na znanstvenom skupu *Antička baština u renesansom tekstu II. (Marulićevi dani, Split, 23. IV, 2014; usp. B. Lučin, »Nepoznata pjesma Marulićeva učitelja Tidea Acciarinija«, sažetak u programskoj knjižici *Marulićevi dani 2014*, Književni krug Split – *Marulianum*, Split, travanj 2014, 17; 49-50. Krajem 2014. pojavio se zbornik *Tideo Acciarini maestro e umanista*, n. dj. (1), u kojem je pjesma spomenuta i naveden joj je *incipit* i *explicit*; usp. S. Fiaschi, »Acciarini e Poliziano: percorsi umanistici di fine Quattrocento«, *ibid.*, 51-97 (81). Prije toga spominje je Rosa Marisa Borracini Verducci, »Scuole e maestri della Marca nei secoli XIV-XV«, u: *Scuola e insegnamento*.*

U ovom radu daju se osnovni podatci o rukopisu u kojem je pjesma sačuvana, njezina datacija i moguće mjesto nastanka, pregled kompozicije i sadržaja te načela izdanja po kojima se ona objavljuje; slijedi *editio princeps* Acciarinijeve poslanice Sikstu IV, s usporednim prijevodom na hrvatski i s popratnim bilješkama.

2. Rukopis

Acciarinijeva pjesma sačuvana je, koliko je poznato, samo u jednom rukopisu, koji se čuva u Ambrozijanskoj knjižnici u Milanu, pod signaturom F 33 sup. Posrijedi je papirnati kodeks opsega IV + 203 + III folija, dimenzija 212 x 151 mm. Sadržaj mu je mješovit, pisalo ga je više ruku, a jedina datacija u njemu (31. srpnja 1472) nalazi se na f. 196v, na kraju prijepisa *Noctes Atticae* Aula Gelija (ff. 19r-196v).⁵ Acciarinijeva pjesma nalazi se na ff. 12v-17v. Ispisana je humanističkim pismom, crnom i crvenom tintom; crvena je upotrijebljena za naslov i za isticanje crno ispisanih početnih (verzalnih) slova svakog stiha i svakog marginalnog naslova.

Rukopis nije Acciarinijev autograf. To se može zaključiti iz usporedbe s pouzdano utvrđenim autografima⁶ te na temelju signala u samom tekstu: indikativne su pisarske pogreške *sinnosa* umj. *sinuosa* (9);⁷ *numen* umj. *numeri* (32); *intrauerit*, što je pisar sâm na margini ispravio u *uitauerit* (93); *pilulat* umj. *pilulae* (227); *Isannnis*, što je sâm u tekstu ispravio u *Isaurus* (339); *arcam* umj. *arcem* (377); *lattos* umj. *laetos* (404). Na to da je posrijedi prijepis ukazuje i *lectio varians*: uz *inscius* na margini je zabilježeno *al(ite)r iustius* (372). Prepisivač je dosta nevješt, pa je teško zamisliti da bi uspoređivao dva rukopisa, ali nije isključeno da je zabilježio vlastitu dvojbu nad slabije čitljivom riječju u predlošku (razvidno je da se i inače kolebao pred skupinama *iu, nu, ri*). Manje je vjerojatno da je marginalija već bila u predlošku, a najmanje, s obzirom na posve istu boju tinte i duktus, da ju je tkogod naknadno dodao u prijepis.

Podatci iz ambrozijanskoga kataloga otkrivaju i vlasnike kodeksa: najraniji je Nicolaus de Bononia, čije je ime zabilježeno na jednom predlistu i zalistu, zatim slijedi poznati erudit i bibliofil Gian Vincenzo Pinelli (1535-1601) te prefekt

Atti del XXXV Convegno di studi maceratesi, Abbadia di Fiastra (Tolentino), 13-14 novembre 1999, Centro di studi storici maceratesi, Macerata, 2001, 73-152 (142).

⁵ Opis kodeksa i potpun popis tekstova što ih sadrži dostupan je na adresi: <<http://ambrosiana.comperio.it/opac/detail/view/ambro:catalog:73312>> (pristupljeno 12. prosinca 2014). Za osnovne podatke usp. i: K r i s t e l l e r, n. dj. (3), F i a s c h i, n. dj. (1).

⁶ *Specimina* Acciarinijevih autografa dostupna su u zborniku *Tideo Acciarini maestro e umanista*, n. dj. (1), 91-97, 144-146.

⁷ Ovdje i dalje podebljano otisnuti brojevi odnose se na stihove izdanja izvornika (u prilogu).

Ambrosiane Giuseppe Antonio Sassi (1675-1751).⁸ Pozornost osobito privlači ime prvog vlasnika: Nikola iz Bologne suvremenik je i suradnik pape Siksta IV; krajem 1474, u sklopu priprema za proslavu jubilarne godine 1475, nalazimo ga kao papina povjerenika za održavanja javnog reda, za sigurnost prometnica i šuma u okolici grada te za borbu protiv razbojništava.⁹ Činjenica da je papin *commissarius* posjedovao prijepis Acciarinijeve pjesme nuka na zaključak kako je poslanica doista i stigla u ruke naslovljeniku.

3. Datum i mjesto nastanka

Budući da je Siksto IV. izabran za papu 10. VIII, a okrunjen 25. VIII. 1471, kao *terminus post quem* možemo uzeti sredinu ili kraj kolovoza te godine. Drugi pouzdan kronološki oslonac daje spomen mletačkoga dužda Kristofora Mora (298-301): on je umro 9. XI. 1471, pa je to ujedno *terminus ante quem*. Uzmemo li u obzir da je poticaj za pisanje očito bio izbor novoga pape te uračunamo li da je trebalo nekoliko dana dok je vijest došla do Acciarinija, kao i činjenicu da je za pisanje odulje poslanice u stihovima ipak potrebno određeno vrijeme, možemo pretpostaviti da je nastala u rujnu ili listopadu 1471.¹⁰

Potvrđeno je da se Acciarini 14. siječnja 1471. nalazio u drugom svojem dvogodišnjem angažmanu (*conducta*) u splitskoj školi;¹¹ osim toga, zabilježeno je da je 1. i 27. lipnja iste godine u Splitu bio zastupnik dvojice Rabljana, Martina Nimire i Dominika Spirondelle, u parnici splitskoga bojadisara Mihovila s trgovcem Bartolomejem iz Urbina.¹² Stoga se čini posve mogućim da je i u rujnu ili listopadu 1471. bio u tom gradu, tj. da je pjesmu napisao u Splitu.

⁸ Usp. mrežnu adresu navedenu u bilj. 5.

⁹ Usp. Egmont L e e, *Sixtus IV and Men of Letters*, Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1978, 129-130 (bilj. 24), 238.

¹⁰ F i a s c h i, n. dj. (1), 81, ne primjećuje spomen Kristofora Mora, pa nedovoljno precizno zaključuje: »Esso è databile con certezza fra il 1471 (anno di elezione del pontefice) ed il 1472, anno di morte del Bessarione, cui si fa riferimento come personaggio ancora in vita (*tibi [scil. a Sisto IV] iunctus inhaeret / Bessario, retinunt quem saecula vestra Catonem / Argolicum*, vv. 396-398, f. 17v)«; zapravo, citat se odnosi na stihove 395-397; pjesma ima 404 stiha, a ne 405, kao što piše F i a s c h i, *ibid.*

¹¹ Za taj dokument, iz kojeg proizlazi da je postojao i prvi angažman, tj. da je Acciarini bio *rector scholarum* u Splitu barem od 1469, usp. P r a g a, n. dj. (1), 10-11; i s t i, Marc. it. VI 522 (Spogli dall'Archivio di Spalato), 194-195.

¹² Usp. P r a g a, n. dj. (1), 11; i s t i, Marc. it. VI 522 (Spogli dall'Archivio di Spalato), 174-175 (1. lipnja), 161 (27. lipnja); u dokumentima od 14. siječnja i 1. lipnja Acciarini se naziva *rector scholarum Spalati*.

4. Kompozicija i sadržaj

Poslanica se može razdijeliti u tri velike cjeline: u prvoj se, nakon uvodnog obraćanja papi, opisuju tursko napredovanje, razaranja i okrutnosti, u drugoj pad Eubeje (Negroponta), a treća je izravni poticaj Sikstu IV. da okupi saveznike i krene u vojni pohod. U nastavku se daje potanji shematski pregled.

I. Uvod, tursko napredovanje, razaranja i okrutnosti

1-20 Obraćanje Sikstu IV, upozorenje na blisku opasnost od Osmanlija, poziv na brzu reakciju.

21-63 Nabrajaju se turska osvajanja, uz osobitu lamentaciju zbog toga što je Grčka, »kolijevka Muza«, pala pod barbarsku vlast.

64-107 Opisuju se turska zlodjela: oni pale i ruše crkve, uvode u njih konje; ubijaju malenu djecu, žene, mlade i starce; siluju, bičuju, odvođe u ropstvo.

108-121 Dalja osvojena područja (Ahaja, Trakija, Kolhida, Helespont, Korint).

122-158 Strepnje onih koji su još slobodni (Rodos i Cipar sa strahom iščekuju napad; Kretu neće spasiti ni zaštita Jupitera, kao što pokazuje primjer Makedonije, Fokide, Epira, Delfa).

159-181 Turska vojska ušla je Ilirski zaljev, stigla do Salone, Klisa, Splita, Skradina, Zadra i Timava.

II. Pad Eubeje

182-192 Tko ne bi zaplakao nad strašnom sudbinom Eubeje?

193-238 Opis opsade i pada Negroponta (povoljna plovidba osmanskoga brodovlja; izgradnja mosta preko tjesnaca i prijelaz vojske; opsada, bombardiranje, izdaja i pad; borbe u gradu, junački otpor posljednjih branitelja).

III. Poticaj Sikstu IV.

239-273 Novo obraćanje papi; navode se neuspješni pokušaji Pija II. i Pavla II.

273-297 Sikstu se s neba obraća sv. Franjo:¹³ potiče ga na križarski pohod, pripovijeda san koji mu je najavio pojavu Siksta kao spasitelja Crkve (to je, dakako, parafraza sna pape Inocenta III. o sv. Franji).

¹³ Izbor upravo toga nagovaratelja razumljiv je kad se zna da je Francesco della Rovere (budući papa Siksto IV.) bio franjevac; od 1464. do izbora za papu obnosio je dužnost generalnoga poglavara franjevačkog reda.

298-367 Sv. Franjo nabraja saveznike koje Siksto treba pozvati u borbu: Mlečane na čelu s Kristoforom Morom; Rimljane; Ferdinanda (Ferrantea) I. Napuljskog; milanskog vojvodu (Galeazza Mariju Sforzu); Firencu; Bolognu; Mantovu; Ferraru; Costanza Sforzu; urbinskoga kneza Federica da Montefeltro; Giulija Cesarea da Varano, gospodara Camerina; ugarskoga kralja (Matiju Korvina); rimsko-njemačkog cara Fridrika III. (IV); kralja Francuske (Luja XI); na Sikstov poziv odazvat će se Njemačka, Francuska, Španjolska i uopće svi kršćani.

368-404 Završni poticaj: pograbi oružje, jamačno češ polučiti dostojnu nagradu – vijenac od hrastova lišća (hrast i žir u grbu su obitelji Della Rovere); tvoj će naum slijediti tvoja braća kardinali, a prvi među njima Besarion: s njime uz bok ti ćeš Italiji donijeti trijumf nad barbarima.

5. Načela ovog izdanja

6.1. Ovo je *editio princeps* Acciarinijeve pjesme Sikstu IV. Budući da *codex unicus* ne donosi autografski zapis, u izdanju je restituirana klasična ortografija. Uporaba velikih slova i interpunkcijskih znakova usklađena je s današnjim pravopisnom normama latinskog jezika.¹⁴

U kritičkom aparatu zabilježene su:

– pisareve intervencije, npr.: **8** *Turca corr. scriba ipse ex tinca*

– priređivačke emendacije, npr.: **9** *sinuosa : sinnosa MS*

– priređivačke konjektуре, npr.: **73** *intenti conieci (cf. Hor. Carm. 4,4,14-15) : in tenui MS*

Pojave koje se tiču grafije u aparatu su zabilježene samo iznimno, tj. ondje gdje se činilo da je zbog kakve neobičnosti korisno sačuvati obavijest o izvornom zapisu. Tako je učinjeno prije svega kod neobičnijih pojava u onomastičkoj građi, npr.: **63** *Mopsopias : mosopias MS*; **142** *Pelethronia : pelotonia MS*; **144** *Philyreius : phyllerius MS*; **159** *Salonae : Solonae MS* (zapaziti je da na margini piše *Salona*), itd. Papino ime pisar uvijek piše *Sistus*, što je izmijenjeno u *Sixtus* (uz bilješku na početku: *lemm. et passim* *Sixt- : Sist- lemm. et passim MS*).

Budući da se u marginalnim naslovima onomastička građa redovito pojavljuje u nominativu, dvije pojave u kosim padežima pretvorene su u nominativ, što je, dakako, zabilježeno u aparatu: **46 marg.** *Moyseus : Moyseo MS*; **170 marg.** *Aspalatum : Aspalati MS*.

Ostala odstupanja od klasične ortografije, kakva su u humanističkim rukopisima česta, nisu bilježena u aparatu. Ovdje dajem nekoliko primjera: *haeres* (**1**), *cerula* (**9**), *extinguere* (**15**), *Tybrim* (**24**), *Graetia* (**25 marg.**; u tekstu *Graecia*), *queę* (**42**), *esecat* (**60**), *exulibus* (**60**), *lachrymis* (**65**), *simulachra* (**68**), *menbra* (**84**),

¹⁴ Usp. Klaus Sallmann, *Normae orthographicae et orthotypicae Latinae*, Romae, 1990.

eccho (103), *Corynthus* (120), *Iliricos* (159), *caute ue* (186), *littus* (191), *temptoria* (207), *lethum* (216), *pupes* (252; usp. i *pupisque* 402), itd.

Prvotni zapis *tela* u rukopisu je uvijek promijenjen (čini se: istom rukom) u *tella*; u izdanju je *tacite* uspostavljena klasična grafija. *Relligio* (kako je, radi duljine prvoga sloga, dosljedno provedeno u rukopisu) vraćeno je u običnije *religio*.

Zbog duljine pjesme početci većih sadržajnih cjelina označeni su novim paragrafom.

6.2. Nekoliko kraćih ulomaka iz Acciarinijeve pjesme (ukupno četrdesetak stihova) objavio je Nicolae Iorga.¹⁵ Njegovo je čitanje nepouzđano (npr.: **31** *periere* : *perire Iorga*; **252** *deducier* : *deducens Iorga*; **262** *Turcasque* : *Turcosque Iorga*; **320** *ad omnia* : *ad dominia Iorga*, itd.). Zbog toga, kao i zbog fragmentarnosti (gdjekad citat obuhvaća samo dio stiha ili sintagmu), nisam ga uvrstio u kritički aparat.

¹⁵ Usp. I o r g a, n. dj. (2).

Izvori i literatura navedeni u bilješkama uz prijevod*

- Acciarini 1915 – *Tydeus Acciarinus Elpidiensis Illustrissimo et Excellentissimo Domino, Domino Galeaz Maria, Duci Mediolani, Papiæ Anglerieque, Comiti... ac Cremonæ, Domino meo singularissimo* (»Data in Arbe, a di ultimo del Marzo, 1469) u: *Monumenta Hungariæ Historica: Diplomataria*, Negyedek kötet [= sv. 40], Budapest, 1915, 47-48.
- Angiolello 2006 – »Angiolello [Giovan Maria] on the Fall of Negroponte«, <<http://angiolello.net>> (ur. Peter A. McKay i Diana G. Wright); (12. veljače 2015).
- Babinger ²1992 – Babinger, Franz, *Mehmed the Conqueror and His Time* (prev. Ralph Mannheim, ur. William C. Hickman), Princeton University Press, Princeton N.J., ²1992.
- Bisaha (ur.) 2004 – Bisaha, Nancy (ur.), *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2004.
- Borraccini 2014 – Borraccini, Rosa Marisa, »Brevi note per la biografia di Tideo Acciarini«, u: Fiaschi (ur.) 2014, 149-157.
- Capuzzo 2013 – Capuzzo, Roberto, »La Controversia sul ‘Sangue sparso’ e la reliquia del Prezioso Sangue di Mantova. Precisazioni documentarie e tematico-cronologiche«, u: Salvarani, Renata (ur.), *I Gonzaga e i papi: Roma e le corti padane fra Umanesimo e Rinascimento (1418-1620). Atti del convegno Mantova - Roma, 21-26 febbraio 2013*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2013, 61-78.
- Cesano i Segre 1934 – Cesano, Secondina Lorenzina, i Segre, Angelo, »Libbra«, *Enciclopedia Italiana* (1934), dostupno na <<http://www.treccani.it/enciclopedia/libbra/Enciclopedia-Italiana/>> (12. siječnja 2015).
- Da Lezze 1909 – Da Lezze, Donado, *Historia turchesca (1300-1514)*, (prir. Ion Ursu), Academia Română, București, 1909.
- Damiani – Damiani, Roberto, »Giulio Cesare Da Varano, Signore di Camerino«, *Condottieri di ventura*, dostupno na <<http://www.condottieridiventura.it/index.php/lettera-v/2634-giulio-cesare-da-varano-signore-di-camerino>> (15. siječnja 2015).
- Fiaschi (ur.) 2014 – Fiaschi, Silvia (ur.), *Tideo Acciarini maestro e umanista fra Italia e Dalmazia. Atti del Convegno internazionale di studi (Macerata, 21 ottobre 2011)*, eum, Macerata, 2014.
- Fiaschi 2014 – Fiaschi, Silvia, »Acciarini e Poliziano: percorsi umanistici di fine Quattrocento«, u: Fiaschi (ur.) 2014, 51-97.

* Ovdje nisu navedena djela grčkih i rimskih pisaca iz klasične antike, na koje se u bilješkama upućuje s pomoću standardnih pokrata.

- Fine 1994 – Fine, John V. A., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2004.
- Hankins 1995 – Hankins, James, »Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II«, *Dumbarton Oaks Papers*, 49 (1995), 111–207.
- Hrabak 1986 – Hrabak, Bogumil, »Turske provale i osvajanja na području današnje sjeverne Dalmacije do sredine XVI. stoljeća«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 19 (1986), 1, 69-100.
- Jones 1974 – Jones, P. J., *The Malatesta of Rimini and the Papal State: A Political History*, Cambridge UP, Cambridge, 1974.
- Klaić 2/3, 1904 – Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, Svezak drugi, dio treći, Matica hrvatska, Zagreb, 1904.
- Law 2008 – Law, John E., »The Da Varano Lords of Camerino as *Condottiere* Princes«, u: France, John (ur.), *Mercenaries and Paid Men: The Mercenary Identity in the Middle Ages. Proceedings of a Conference Held at University of Wales, Swansea, 7th-9th July 2005*, Brill, Leiden, 2008.
- Lee 1978 – Lee, Egmont, *Sixtus IV and Men of Letters*, Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1978.
- Lo Parco 1919 – Lo Parco, Francesco, *Tideo Acciarini, umanista marchigiano del sec. XV, con sei »Carmina« e un »Libellus« inediti della Biblioteca Classense di Ravenna e della Biblioteca Vaticana*, R. Stabilimento Tipografico Francesco Giannini e figli, Napoli, 1919.
- Magistretti 1884 – Magistretti, Piero, »Galeazzo Maria Sforza e la caduta di Negroponte«, *Archivio storico lombardo*, 1 (1884), 79-120, 337-56.
- Malipiero 1843 – Malipiero, Domenico, *Annali Veneti dall'anno 1457-1500* (ur. Tommaso Gar i Agostino Sagredo), u: *Archivio Storico Italiano*, 7.1 (1843), 1-198.
- Meserve 2006 – Meserve, Margaret, »News from Negroponte: Politics, Popular Opinion, and Information Exchange in the First Decade of the Italian Press«, *Renaissance Quarterly*, 59 (2006), 440-480.
- Miller 1908 – Miller, William, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece, 1204–1566*, E. P. Dutton and Company, London, 1908.
- Miretti 2003 – Miretti, Monica, »Della Rovere«, *La documentazione sul Ducato di Urbino nell'Archivio di Stato di Firenze*, 2003, dostupno na <<http://www.uniurb.it/storia/pubblicazioni.htm>> (10. prosinca 2014).
- Modigliani 2000 – Modigliani, Anna, »Paolo II«, *Enciclopedia dei Papi*, dostupno na: <<http://www.treccani.it/enciclopedia/paolo-ii/Enciclopedia-dei-Papi/>> (15. prosinca 2014).

- Pappas 2014 – Pappas, Vasileios, »The First Political Printed Book in Europe: The Epistolae et Orationes Contra Turcos by Cardinal Bessarion«, *International Journal of Language and Literature*, 2 (2014), 3, 37-55.
- Parry 2008 – Parry, Seth, *Fifty years of Failed Plans: Venice, Humanism, and the Turks (1453-1503)*, City University of New York, New York, 2008 (doktorska disertacija, rukopis).
- Pastor 4, 1900 – Pastor, Ludwig, *The History of the Popes from the Close of the Middle Ages. Volume IV* (prev. Frederick Ignatius Antrobus), Kegan Paul, Trench, Trübner, & Co., London, 1900.
- Pedani 1999 – Pedani, Maria Pia, »Turkish Raids in Friuli at the End of the Fifteenth Century«, u: Markus Köhbach, Gisela Procházka-Eisl i Claudia Römer (ur.), *Acta Viennensia Ottomanica: Akten des 13. CIEPO-Symposiums, vom 21. bis 25. September 1998 in Wien*, Selbstverlag des Instituts für Orientalistik, Wien, 1999, 287-291.
- Praga 1931 – Praga, Giuseppe, »L'arcivescovo di Spalato fra Zanettino da Udine e il priorato benedettino di San Leonardo di Padova«, *Archivio storico per la Dalmazia*, 6 (1931-1932), vol. 12, fasc. 68, 366-373.
- Rizzardo 1844 – Rizzardo, Giacomo, *La presa di Negroponte fatta dai Turchi ai Veneziani nel 1470* (prir. Emmanuele Antonio Cicogna), G. B. Merlo, Venezia, 1844.
- Setton 2, 1978 – Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant 1204-1571. Volume 2: The Fifteenth Century*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1978.
- Šunjić 1967 – Šunjić, Marko, *Dalmacija u XV stoljeću*, Svjetlost, Sarajevo, 1967.

Bratislav Lučin

AN UNPUBLISHED POEM OF TIDEO ACCIARINI
TO POPE SIXTUS IV

The Ambrosian Library in Milan holds a manuscript codex of the late 15th century in which, among other contents, there is the poem *Ad beatissimum Christianae religionis parentem Maximumque fidei Romanae Antistitem Sistum [sic] Pontificem IIII. Seraphici Francisci pientissimus hortatus in Turcas, per Tydeum Acciarinum Picentem* (call no. F 33 sup., ff. 12v-17v). This poetic epistle in 404 hexameter verses was almost entirely neglected in the literature until quite recently, and has never been published. It deserves attention, however, because its author is Tideo Acciarini (Tydeus Acciarinus, Sant'Elpidio a Mare, ca 1430/1440 – ca 1500), who